

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІЧНИЙ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПЕДАГОГІКА

(назва навчальної дисципліни)

освітній ступінь бакалавр
(назва освітнього ступеня)

галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
(шифр і назва галузі знань)

спеціальність 014 Середня освіта
(код і назва спеціальності)

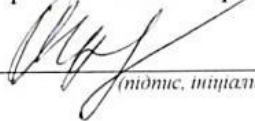
предметна спеціальність 014.04 Математика
(код і назва предметної спеціальності)

освітня програма Середня освіта: математика
(назва освітньої програми)

тип дисципліни обов'язкова
(обов'язкова / вибіркова / факультативна)

ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньої програми

доц. Івлієва О.М.
(підпис, ініціали, прізвище)

РЕКОМЕНДОВАНО:

кафедрою загальної педагогіки і спеціальної педагогіки

протокол № 4 від 27.08.2021р.

Завідувач кафедри доц. В.К Звєкова
(підпис, ініціали, прізвище)

ПОГОДЖЕНО:

Голова ради з якості вищої освіти
педагогічного факультету

(підпис, ініціали, прізвище)

Розробник програми:

Кічук Надія Василівна, доктор педагогічних наук,
професор кафедри дошкільної та початкової освіти

Рецензент програми:

Іванова Дора Георгіївна, кандидат педагогічних
наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти

1. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна	Заочна
Кількість кредитів: 6	Лекції:	
	30	8
Модулів: 2	Практичні заняття:	
Загальна кількість годин: 180	–	
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом: 1	Лабораторні заняття:	
	–	
Семестр: 2	Семінарські заняття:	
	40	10
Тижневе навантаження (год.): - аудиторне: 6 - самостійна робота: 10	Консультації:	
	2	
	Індивідуальні заняття:	
Форма підсумкового контролю: екзамен	–	
Мова навчання: українська	Самостійна робота:	
	108	162

2. МЕТА ДИСЦИПЛІНИ

Предметом вивчення навчальної дисципліни є теоретичні і методичні основи організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти; ознайомлення з сучасними уявленнями про цілі і цінності педагогічної освіти, проблемами навчання і виховання студентів та школярів, традиційними та інноваційними підходами до їх вирішення.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка» є: забезпечення теоретичної і практичної підготовки студентів до виконання функціональних обов'язків вчителя; розвиток педагогічних здібностей студентів; виховання професійно значущих якостей педагога; ґрунтовне вивчення студентами фундаментальних питань освіти і виховання, загальних закономірностей, принципів, форм, методів навчання та виховання різних вікових груп.

Передумовами для вивчення дисципліни є цикл теоретичних та практичних дисциплін: «Психологія», «Основи філософських знань», «Вступ до спеціальності з основами наукових досліджень» тощо.

Міждисциплінарні зв'язки: навчальний курс пов'язується з циклом навчальних дисциплін «Психологія», «Інклюзивна освіта», «Вступ до спеціальності з основами наукових досліджень» тощо.

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Вивчення навчальної дисципліни передбачає формування та розвиток у студентів компетентностей та програмних результатів навчання відповідно до освітньо-професійної програми «Середня освіта: математика».

Інформація про компетентності та програмні результати навчання за дисципліною

Шифр	Назва
Загальні компетентності (ЗК)	
ЗК 1	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
ЗК 5	Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
ЗК 6	Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів діяльності).
ЗК 7	Цінування і повага різноманітності та мультикультурності.
ЗК 8	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
ЗК 9	Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань та взятих обов'язків.
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (ФК)	
СК 2	Здатність застосовувати сучасні методи й освітні технології навчання.
СК 3	Здатність здійснювати об'єктивний контроль і оцінювання рівня навчальних досягнень учнів.
СК 4	Здатність аналізувати особливості сприйняття та засвоєння учнями навчальної інформації з метою прогнозу ефективності та корекції навчально-виховного процесу.
СК 5	Здатність забезпечувати охорону життя і здоров'я учнів (зокрема, з особливими потребами) у навчально-виховному процесі та позаурочній діяльності.
СК 6	Здатність використовувати системні знання з математики, педагогіки, методики навчання математики, історії їх виникнення та розвитку.
СК 7	Здатність здійснювати виховання на уроках і в позакласній роботі, виконувати педагогічний супровід процесів соціалізації учнів та формування їх світогляду та культури
СК 10	Здатність формувати в учнів переконання в необхідності обґрунтування гіпотез, розуміння математичного доведення.
СК 11	Здатність формувати і підтримувати належний рівень мотивації учнів до занять.
СК 12	Здатність здійснювати аналіз та корекцію знань та умінь учнів в умовах диференційованого навчання.
СК 13	Здатність ефективно планувати та організовувати різні форми позакласної роботи.
СК 14	Здатність проектувати цілісний процес навчання, виховання та розвитку учнів засобами математики
СК 15	Здатність аналізувати, досліджувати та презентувати педагогічний досвід навчання учнів в основній (базовій) середній школі.
Програмні результати навчання (ПРН)	
ПРН 2	Демонструє знання психолого-педагогічних і комунікаційних теорій, теорій навчання й виховання, основних напрямків та перспектив розвитку освіти та педагогічної науки в Україні.
ПРН 3	Знає та розуміє концепції, принципи, сучасні методи, прийоми і форми

	організації освітнього процесу, в тому числі, різнорідних груп учнів, відповідно до вимог стандарту базової загальної середньої освіти.
ПРН 4	Демонструє знання базових та спеціальних технологій навчання з використанням сучасних інформаційних технологій та уміння їх застосовувати у освітньому процесі.
ПРН 5	Демонструє знання та розуміння методів навчання і забезпечує їх використання у освітньому процесі.
ПРН 11	Вміє планувати та організовувати процес навчання учнів, застосовувати сучасні методи навчання і форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів; обирати та застосовувати методичне і дидактичне забезпечення.
ПРН 12	Знає та розуміє індивідуальні особливості навчання різнорідних груп учнів, демонструє готовність застосовувати диференційний підхід до їх навчання, організовувати освітній процес з урахуванням їх особливих потреб.
ПРН 13	Вміє здійснювати моніторинг і діагностику освітніх досягнень учнів, застосовуючи ефективні методи контролю, у тому числі за допомогою комп'ютерного тестування.
ПРН 14	Вміє організовувати діяльність учнів на уроці з дотриманням правил здоров'язбереження школярів.
ПРН 15	Демонструє здатність до розв'язування професійних задач.
ПРН 16	Вміє здійснювати аналітичне осмислення стану та перспектив розвитку сфери освіти, створює та впроваджує новий зміст освіти та новітні методики (технології) навчання.
ПРН 19	Здатний вирішувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми навчання, виховання та розвитку (у тому числі, такі, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов), що передбачає застосування певних теорій та методів відповідних наук.
ПРН 20	Організовує співпрацю учнів і вихованців та ефективно працює в команді (педагогічному колективі освітнього закладу, інших професійних об'єднаннях).
ПРН 21	Здатний з дотриманням етичних норм формувати комунікаційну стратегію з колегами, соціальними партнерами, учнями й вихованцями та їхніми батьками.
ПРН 24	Здатний аналізувати соціально та особистісно значущі світоглядні проблеми, приймати рішення на основі сформованих ціннісних орієнтирів.
ПРН25	Здатний створювати рівноправний і справедливий клімат, що сприяє навчанню всіх учнів, незалежно від їх соціально-культурно-економічного контексту.
ПРН26	Відповідально ставиться до забезпечення охорони життя і здоров'я учнів у освітньому процесі та позаурочній діяльності.

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви модулів / тем	Кількість годин (денна форма навчання)						Кількість годин (заочна форма навчання)							
		Аудиторні	Лекції	Семинарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота	Аудиторні	Лекції	Семинарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота
Змістовний модуль 1. Загальні основи педагогіки															
1.	Педагогіка в системі наук про людину.	8	2	4	-	2	-	8	2	2	-	-	-	-	8
2.	Особистість як предмет виховання. Фактори розвитку особистості.	4	2	2	-	-	-	6	2	-	2	-	-	-	10
3.	Методологія педагогіки та методи науково-педагогічних досліджень.	2	-	2	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	8
Змістовний модуль 2. Дидактика															
4.	Дидактика – теорія освіти й навчання.	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	8
5.	Зміст освіти в сучасній школі.	4	2	2	-	-	-	6	2	-	2	-	-	-	10
6.	Закони, закономірності та принципи навчання.	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	8
7.	Методи навчання.	4	2	2	-	-	-	6	2	-	2	-	-	-	10
8.	Форми організації навчання.	4	2	2	-	-	-	6	2	2	-	-	-	-	8
9.	Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю.	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	10
10.	Технології навчання.	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	10
Змістовний модуль 3. Теорія виховання															
11.	Загальна характеристика процесу виховання.	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	8
12.	Закономірності та принципи виховання.	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	8
13.	Методи та засоби виховання.	4	2	2	-	-	-	6	2	-	2	-	-	-	10
14.	Основні напрями виховання.	6	2	4	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	8
15.	Організаційні форми виховної роботи.	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	8
16.	Формування колективу, його вплив на виховання особистості.	2	-	2	-	-	-	6	2	2	-	-	-	-	8
17.	Система освіти в Україні та інших країнах.	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	12
18.	Основи теорії управління системою освіти.	2	-	2	-	-	-	6	4	2	2	-	-	-	10
Разом:		72	30	40		2		108	18	8	10				162

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни за темами

Змістовний модуль 1. Загальні основи педагогіки

Тема 1. Педагогіка в системі наук про людину.

Педагогіка як наука, її становлення і розвиток. Предмет педагогіки та її завдання. Функції педагогіки. Основні категорії педагогіки. Система педагогічних наук. Зв'язок педагогіки з іншими науками.

Тема 2. Особистість як предмет виховання. Фактори розвитку особистості.

Поняття про особистість, її розвиток і формування. Закономірності фізичного і психічного розвитку. Основні фактори розвитку особистості. Взаємозв'язок зовнішніх і внутрішніх умов розвитку. Роль діяльності і спілкування у розвитку особистості. Роль активності учня в особистісному розвитку. Поняття про саморозвиток особистості. Внутрішні суперечності як рушійні сили розвитку.

Тема 3. Методологія педагогіки та методи науково-педагогічних досліджень.

Методологія педагогіки, її рівні, підходи. Педагогічне дослідження, науковий апарат дослідження. Методи педагогічних досліджень, їх класифікація.

Змістовний модуль 2. Дидактика

Тема 4. Дидактика – теорія освіти й навчання.

Поняття дидактики, її предмет та функції. Основні категорії дидактики: навчання, освіта, принципи навчання, зміст освіти, методи навчання, організаційні форми навчання. Історія становлення та розвитку дидактики. Зв'язок дидактики з іншими науками. Загальна теорія навчання і методики окремих предметів з основ наук, їх взаємозв'язок.

Тема 5. Зміст освіти в сучасній школі.

Загальна характеристика змісту освіти. Фактори, які впливають на розробку змісту освіти. Теорії організації змісту освіти. Наукові основи визначення змісту освіти та його удосконалення. Документи, що визначають зміст загальної середньої освіти. Державний стандарт загальної середньої освіти. Структура навчального плану та навчальної програми. Підручники та навчальні посібники, їх функції та структурні компоненти.

Тема 6. Закони, закономірності та принципи навчання.

Закони процесу навчання. Сутність поняття «закономірності навчання», об'єктивні та суб'єктивні закономірності навчання. Система дидактичних принципів та їх характеристика. Правила реалізації принципів навчання.

Тема 7. Методи навчання.

Сутність поняття «метод навчання». Класифікація методів навчання. Характеристика методів навчання, умови ефективності їх застосування. Фактори, що впливають на вибір методів навчання.

Тема 8. Форми організації навчання.

Поняття про форми організації навчання. Розвиток організаційних форм навчальної роботи у школі. Характеристика класно-урочної системи, її переваги, недоліки та шляхи удосконалення. Урок як основна форма організації навчання у сучасній школі. Вимоги до уроку. Типи та структура уроків. Підготовка вчителя до уроку. Характеристика додаткових форм організації навчання. Альтернативні форми організації навчання, технології їх застосування.

Тема 9. Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю.

Сутність контролю та його функції. Принципи контролю. Види та методи контролю. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів.

Тема 10. Технології навчання.

Сутність поняття «технології навчання» та історія його виникнення. Ігрові технології навчання, їх класифікація. Мозкова атака, види мозкових атак, етапи проведення. Особливості ситуативного навчання.

Змістовний модуль 3. Теорія виховання

Тема 11. Загальна характеристика процесу виховання.

Теорія виховання як складова частина педагогічної науки. Характеристика сучасних наукових підходів до виховання. Сутність процесів виховання, самовиховання та перевиховання особистості. Мета виховання. Аналіз «Концепції національного виховання дітей та молоді в Україні». Структура, рушійні сили та основні етапи процесу виховання.

Тема 12. Закономірності та принципи виховання.

Основні закономірності процесу виховання. Специфіка принципів виховання. Характеристика принципів виховання. Правила виховання.

Тема 13. Методи та засоби виховання.

Поняття про методи виховання. Класифікація методів виховання. Методи формування свідомості особистості. Методи організації діяльності, спілкування та формування досвіду суспільної поведінки. Методи стимулювання діяльності і поведінки. Методи самовиховання. Поняття прийому і засобу виховання. Умови оптимального вибору і ефективного застосування методів виховання.

Тема 14. Основні напрями виховання.

Характеристика основних напрямків виховання. Завдання та шляхи розумового виховання. Система морального виховання. Громадянське виховання. Трудове виховання та профорієнтаційна робота у сучасній школі. Сутність і завдання естетичного виховання школярів. Фізичне виховання. Екологічне виховання, його завдання та зміст. Статеве виховання. Правове виховання.

Тема 15. Організаційні форми виховної роботи

Поняття позакласної і позашкільної виховної роботи. Характеристика масових форм виховної роботи. Характеристика групових форм виховної роботи. Характеристика діяльності позашкільних навчально-виховних закладів.

Тема 16. Формування колективу, його вплив на виховання особистості

Виховний колектив та його основні ознаки. Зміст, функції та види виховного колективу. Чинники розвитку колективу. Учніське самоврядування в школі та класі. Формальні та неформальні групи. Дитячі та юнацькі громадські організації. Неформальний молодіжний рух.

Змістовний модуль 4. Школознавство

Тема 17. Система освіти в Україні та інших країнах.

Поняття про систему освіти. Соціально-економічні і педагогічні фактори, які впливають на розвиток системи освіти. Структура і принципи побудови системи освіти в Україні. Характеристика законодавчих, нормативних документів, на основі яких функціонують навчально-виховні заклади в Україні: Закон України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Закон «Про вищу освіту», Національна Доктрина розвитку освіти України у XXI ст. Сучасні тенденції та найважливіші напрямки у розвитку систем освіти різних країн світу. Шляхи інтеграції України у світовий освітній простір.

Тема 18. Основи теорії управління системою освіти.

Сутність системного підходу в управлінні системою освіти. Принципи управління. Особливості демократизації управління у системі освіти. Ієрархія органів управління системою освіти. Повноваження та обов'язки директора школи та його заступників. Атестація педагогічного персоналу. Особливості внутрішньошкільного контролю.

5.2. Тематика семінарських (практичних) занять.

- Тема №1. Педагогіка в системі наук про людину
- Тема №2. Особистість, її розвиток та формування
- Тема №3. Методологія педагогіки та методи педагогічних досліджень
- Тема №4. Поняття про дидактику та її основні категорії
- Тема №5. Зміст освіти в національній школі
- Тема №6. Навчання як вид пізнавальної діяльності учнів, його основні ознаки.
- Тема №7. Закономірності та принципи навчання
- Тема №8. Методи та засоби навчання
- Тема №9. Організаційні форми навчання
- Тема №10. Контроль процесу і результатів навчання
- Тема №11. Сучасні технології навчання
- Тема №12. Сутність і зміст процесу виховання
- Тема №13. Закономірності та принципи виховання
- Тема №14. Методи та засоби виховання
- Тема №15. Організаційні форми виховної роботи
- Тема №16. Формування колективу, його вплив на виховання особистості
- Тема №17. Спільна виховна робота школи та сім'ї
- Тема №18. Планування роботи класного керівника
- Тема №19. Управління загальноосвітнім навчальним закладом

5.3. Організація самостійної роботи студентів

№ з/п	Вид роботи	Кількість годин		Форми звітності
		денна	заочна	
1.	Опрацювання лекційного матеріалу	20		Конспект
2.	Підготовка до семінарських занять	20		Конспект
3	Підготовка до проміжного контролю (модульної контрольної роботи)	16		Модульна контрольна робота
4.	Виконання ІНДЗ – підготовка реферату за темою на вибір	22		Реферат
5.	Виконання ІНДЗ (медіа проекту)	30		Презентація
	Разом	108		

Завдання для самостійної та індивідуальної роботи студентів:

1. Написання реферату з курсу за темою на вибір (ІНДЗ).
2. Виконання ІНДЗ (медіа проекту) – підготовка презентації за обраною темою реферату.
3. Із книги “Слово про вчителя” (Упорядн. О.Т.Губко. – К., 1985) підберіть і випишіть п'ять висловлювань про соціальну роль вчителя у суспільстві, вимоги до його особистості.
4. Складіть розповідь на одну із запропонованих тем: “Мій улюблений вчитель”, “Мій ідеал учителя”, “Учитель ХХІ століття. Яким йому бути?” “Учителі, які вплинули на мою долю”, “Яким учителем я себе уявляю?”
5. Дати загальну характеристику праці В.О.Сухомлинського “Сто порад учителям”. Скласти тези трьох порад (на вибір) з цієї книги.
6. Напишіть рецензію або анотацію (на вибір) на одну з прочитаних вами книг на педагогічну тематику.
7. Знайдіть у літературі або наведіть з практики роботи вашої школи приклади про вплив стилю педагогічного спілкування на психологічну атмосферу в класі, взаємовідносини між учнями в класі.

8. Ознайомтеся з книгами: В.Леві “Искусство быть другим” (розділ “Гений общения”), В.А.Кан-Калика “Учителю о педагогическом общении” (розділи “Общительность педагога и пути ее самовоспитания”, “Стиль педагогического общения”). Використовуючи матеріал прочитаного, складіть програму удосконалення своїх комунікативних умінь і визначте шляхи формування власного стилю спілкування.

Тематика індивідуальних завдань:

Тематика рефератів та медіа проекту (презентації):

1. Образ рідного слова в українській етнопедагогіці.
2. Народна педагогіка про вирішальну роль перших років життя людини в її формуванні.
3. Роль українських народних дитячих пестушок та утішок у вихованні дитини.
4. Українська народна мораль у колискових піснях.
5. Авторитет жінки-матері в народній педагогіці.
6. Періодизація віку людини в народній педагогіці.
7. Народна педагогічна мудрість у педагогічній спадщині С. Русової.
8. Народна мораль у поезії Лесі Українки.
9. Етнопедагогічний аспект творчості І.Я. Франка.
10. Т.Г. Шевченко про жінку-матір як вічного покровителя долі власних дітей.
11. Т.Г. Шевченко про дітей, «велику божу благодать».
12. Ідея української сімейної педагогіки у творчості Г.С. Сковороди.
13. Ідея народності виховання у творчій спадщині К.Д. Ушинського.
14. Народна педагогіка - життєдайне джерело творчості В.О. Сухомлинського.
15. Трудова атмосфера народного життя в колискових піснях.
16. К.Д. Ушинський про сім'ю як фактор народного виховання.
17. Сім'я в сучасних керівних документах про національну школу та національне виховання.
18. Гра, її роль та значення в масовій практиці народного виховання.
19. Поняття про педагогічну антропологію
20. Питання сімейного виховання в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського.
21. Дитяча гра – невід'ємний компонент української етнопедагогіки.
22. Засоби громадянського виховання учнів загальноосвітньої національної школи.
23. Ідея громадянського виховання в українській національній педагогіці.
24. Емоційний компонент як складова української громадянськості.
25. Важкі діти, обдаровані діти: в чому проблеми їх розвитку
26. Акселерація та її наслідки.
27. Діагностика громадянської вихованості школярів.
28. Передовий педагогічний досвід громадянського виховання школярів.
29. Громадянськість і громадянське виховання в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського.
30. Внутрішні та зовнішні фактори розвитку дитини

6. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

6.1. *Форми поточного контролю:* усне опитування, писемне тестування, написання педагогічного есе, захист ІНДЗ – реферату та медіа проекту (презентації).

6.2. *Форми проміжного контролю:* виконання модульної контрольної роботи.

6.3. *Форми підсумкового контролю успішності навчання:* екзамен.

7. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Діагностика результатів навчання студентів з дисципліни включає: поточний контроль, проміжний (модульна контрольна робота) та підсумковий контроль.

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських занять і має на меті перевірку і визначення рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Під час поточного контролю оцінюються усні відповіді студента на семінарських заняттях, результати самостійної роботи, обговорення проблемних питань, розв'язання ситуаційних завдань, виконання тестів, захист індивідуальних завдань – реферату та медіа проекту (презентації).

Проміжний контроль здійснюється у вигляді проведення модульної контрольної роботи (МКР). Він є відображенням рівня опрацювання студентом теоретичного та практичного матеріалу з дисципліни, рівня засвоєння ним вказаного матеріалу.

Підсумковий контроль здійснюється під час проведення екзамену в усній формі. Результат екзаменаційного контролю визначається як середньоарифметичне усіх оцінок (середньозважений бал) здобувача вищої освіти, які він отримав за кожне з питань екзаменаційного білета.

Підсумкова оцінка з дисципліни (екзамен) виставляється за результатами поточного, проміжного та підсумкового контролю (відповідно вагові коефіцієнти **0,4, 0,1** та **0,5**).

8. ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

8.1. Шкала та схема формування підсумкової оцінки:

Підсумковий бал	Оцінка за традиційною шкалою
	Екзамен
90-100	відмінно
70-89	добре
51-69	задовільно
1-50	незадовільно

Схема розподілу балів

Максимальна кількість балів	40 балів (поточний контроль) – середньозважений бал оцінок за відповіді на семінарських заняттях та виконання індивідуальних завдань, який переводиться у 100-бальну шкалу з ваговим коефіцієнтом.0,4	10 балів (проміжний контроль) – бал за результатами виконання модульної контрольної роботи, який переводиться у 100-бальну шкалу з ваговим коефіцієнтом.0,1	50 балів (підсумковий контроль) – середньозважений бал оцінок за відповіді на екзамені, який переводиться у 100-бальну шкалу з ваговим коефіцієнтом.0,5
Мінімальний пороговий рівень	20 балів (поточний контроль)	6 балів (проміжний контроль)	25 балів (підсумковий контроль)

**Таблиця переведення середньозваженого балу
за 100-бальною шкалою**

<i>100- бальна</i>	<i>сер. бал</i>	<i>100- бальна</i>	<i>сер. бал</i>	<i>100- бальна</i>	<i>сер. бал</i>	<i>100- бальна</i>	<i>сер. бал</i>	<i>100- бальна</i>	<i>сер. бал</i>
100	4,97–5,00	80	4,10–4,14	60	3,10–3,14	40	2,25–2,29	20	1,15–1,20
99	4,94–4,96	79	4,05–4,09	59	3,05–3,09	39	2,20–2,24	19	1,09–1,14
98	4,91–4,93	78	4,00–4,04	58	3,00–3,04	38	2,15–2,19	18	1,03–1,08
97	4,87–4,90	77	3,95–3,99	57	2,96–2,99	37	2,10–2,14	17	0,97–1,02
96	4,84–4,86	76	3,90–3,94	56	2,93–2,95	36	2,05–2,09	16	0,91–0,96
95	4,80–4,83	75	3,85–3,89	55	2,90–2,92	35	2,00–2,04	15	0,85–0,90
94	4,76–4,79	74	3,80–3,84	54	2,87–2,89	34	1,95–1,99	14	0,79–0,84
93	4,72–4,75	73	3,75–3,79	53	2,84–2,86	33	1,90–1,94	13	0,73–0,78
92	4,68–4,71	72	3,70–3,74	52	2,81–2,83	32	1,85–1,89	12	0,67–0,72
91	4,64–4,67	71	3,65–3,70	51	2,78–2,80	31	1,80–1,84	11	0,61–0,66
90	4,60–4,63	70	3,60–3,64	50	2,75–2,77	30	1,75–1,79	10	0,55–0,60
89	4,55–4,59	69	3,55–3,59	49	2,70–2,74	29	1,69–1,74	9	0,49–0,54
88	4,50–4,54	68	3,50–3,54	48	2,65–2,69	28	1,63–1,68	8	0,43–0,48
87	4,45–4,49	67	3,45–3,49	47	2,60–2,64	27	1,57–1,62	7	0,37–0,42
86	4,40–4,44	66	3,40–3,44	46	2,55–2,59	26	1,51–1,56	6	0,31–0,36
85	4,35–4,39	65	3,35–3,39	45	2,50–2,54	25	1,45–1,50	5	0,25–0,30
84	4,30–4,34	64	3,30–3,34	44	2,45–2,49	24	1,39–1,44	4	0,19–0,24
83	4,25–4,29	63	3,25–3,29	43	2,40–2,44	23	1,33–1,38	3	0,13–0,18
82	4,20–4,24	62	3,20–3,24	42	2,35–2,39	22	1,27–1,32	2	0,07–0,12
81	4,15–4,19	61	3,15–3,19	41	2,30–2,34	21	1,21–1,26	1	0,01–0,06

8.2. *Критерії оцінювання під час аудиторних занять.*

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
5 балів	Оцінюється робота студента, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно й аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією, розв'язує задачі стандартним або оригінальним способом, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки.
4 бали	Оцінюється робота студента, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, розв'язує задачі стандартним способом, послуговується науковою термінологією. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки.
3 бали	Оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень, записує основні формули, рівняння, закони. Однак не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою, допускає істотні неточності та помилки.

2 бали	Оцінюється робота студента, який достатньо не володіє навчальним матеріалом, однак фрагментарно, поверхово (без аргументації й обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст теоретичних питань і практичних завдань.
1 бал	Оцінюється робота студента, який не в змозі викласти зміст більшості питань теми та курсу, володіє навчальним матеріалом на рівні розпізнавання явищ, допускає істотні помилки, відповідає на запитання, що потребують однослівної відповіді.
0 балів	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань.

8.3. Критерії оцінювання індивідуальних завдань.

Вид	Максимальна кількість балів
Реферат	5
Медіа проєкт (презентація)	5

Критерії оцінювання *реферату*: самостійність та оригінальність дослідження, виконання поставлених завдань, здатність здійснювати узагальнення на основі опрацювання теоретичного матеріалу та відсутність помилок при оформленні цитування й посилань на джерела.

Критеріями оцінювання *медіа проєкту-презентації* є відповідність її змісту темі доповіді студента за матеріалами дослідження та оригінальність візуального представлення.

8.4. Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Максимальна кількість балів за виконання модульної контрольної роботи – 10 балів, а мінімальний пороговий рівень за її виконання складає 6 балів. Критеріями оцінювання є: повнота відповіді, здатність критичного аналізу теоретичного матеріалу, вміння наводити аргументи та робити висновки.

Зразок варіанту модульної контрольної роботи:

1. Розкрийте поняття про методи навчання, їх класифікацію.
2. Дайте визначення поняттям позакласної та позашкільної виховної роботи.
3. Розв'яжіть педагогічну ситуацію:

Мати ставилася з недовірою до думки вчителів про погану поведінку сина, захищаючи свого хлопчика. Юрій був недисциплінований, на зауваження вчителів відповідав відверто грубо...

Питання:

1. У чому, на Вашу думку, полягає причина такої поведінки хлопця?
2. Чи потрібна робота класного керівника з батьками?
3. Чи може бути поведінка вчителя причиною недовіри матері Юрка?

8.5. Критерії оцінювання під час підсумкового контролю.

Підсумковий контроль здійснюється під час проведення екзамену в усній формі. Результат екзаменаційного контролю визначається як середньоарифметичне усіх оцінок (середньозважений бал) здобувача вищої освіти, які він отримав за кожне з питань

екзаменаційного білета. Цей бал переводиться за 100-бальною шкалою, а визначений показник множиться на ваговий коефіцієнт 0,5 та округлюється до цілих.

Питання до іспиту з дисципліни «Педагогіка» (I курс)

1. Педагогіка як наука про виховання.
2. Предмет і завдання педагогіки.
3. Основні категорії і функції педагогіки.
4. Система педагогічних наук.
5. Зв'язок педагогіки з іншими науками.
6. Поняття про особистість, її розвиток і формування.
7. Фактори розвитку особистості. Роль спадковості, середовища та діяльності у розвитку особистості.
8. Методологія педагогіки, методи науково-педагогічного дослідження.
9. Поняття про дидактику, її предмет.
10. Функції та завдання дидактики. Основні категорії дидактики.
11. Зміст освіти в національній школі, його основні компоненти.
12. Освітня система в Україні.
13. Навчальний план для різних типів загальноосвітніх шкіл України.
14. Навчальні програми, принципи їх побудови, вимоги до програм, їх структура.
15. Характеристика підручників і навчальних посібників.
16. Процес навчання, його основні ознаки
17. Суть і структура процесу навчання.
18. Основні функції навчання та їх взаємозв'язок.
19. Закономірності навчання, їх класифікація.
20. Поняття про принципи навчання, історія їх виникнення.
21. Система дидактичних принципів та відповідних правил навчання.
22. Поняття про методи навчання, їх класифікація.
23. Прийоми та засоби навчання.
24. Поняття про форми організації навчального процесу. Класно-урочна система навчання в Україні.
25. Основні форми організації навчального процесу, їх характеристика.
26. Урок – основна форма організації навчання. Вимоги до сучасного уроку.
27. Традиційна типологія уроків.
28. Структура уроку в залежності від його мети.
29. Підготовка учителя до уроку та її основні етапи.
30. Домашня навчальна робота учнів.
31. Поняття контролю та його значення у навчально-виховному процесі.
32. Функції, види контролю.
33. Педагогічні вимоги до перевірки.
34. Технології навчання, їх різновиди.
35. Нова українська школа, її характеристика.
36. Процес виховання, його сутність, мета, завдання та структура.
37. Самовиховання: суть, умови, етапи, прийоми.
38. Перевиховання: функції, принципи, етапи.
39. Зміст виховання та його основні напрями.
40. Громадянське та розумове виховання.
41. Моральне та естетичне виховання.
42. Екологічне та фізичне виховання.
43. Трудове, статеве та правове виховання.
44. Характеристика закономірностей виховання
45. Характеристика основних принципів виховання.
46. Поняття про методи виховання, їх класифікація.

47. Поняття прийому і засобу виховання.
48. Поняття позакласної і позашкільної виховної роботи.
49. Форми виховної роботи, їх класифікація.
50. Характеристика діяльності позашкільних навчально-виховних закладів.
51. Виховний колектив та його основні ознаки.
52. Зміст, функції та види виховного колективу.
53. Дитячі та юнацькі громадські організації.
54. Неформальний молодіжний рух.
55. Сім'я як соціально-педагогічне середовище. Функції сім'ї, її типи.
56. Види, форми і методи роботи з батьками учнів.
57. Завдання і функції класного керівника.
58. Поняття школознавства. Принципи управління освітою.
59. Органи освіти: їх функції та структура
60. Функції та методи управління освітою.

Зразок варіанту екзаменаційного білету:

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Дайте визначення поняттю про особистість, її розвиток і формування.
2. Охарактеризуйте трудове, статеве та правове виховання.
3. Розв'яжіть педагогічну ситуацію: *«Я відчуваю, що Ваші заняття мені не допомагають», – каже учень учителю і додає: «Я взагалі хочу припинити заняття». Як на це має реагувати вчитель?*

Підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного, проміжного та підсумкового контролю (відповідно вагові коефіцієнти **0,4, 0,1 та 0,5**).

Екзамен отримує студент, який виконав усі види завдань, визначені у робочій програмі навчальної дисципліни й має достатню кількість балів за поточний контроль (не менше 20 балів), проміжний (не менше 6 балів) та підсумковий контроль – екзамен (не менше 25 балів).

9. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Технічні засоби: ноутбук, проектор.

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

10.1. Основні джерела

1. Зайченко І.В. Педагогіка. – К.: Освіта України, КНТ, 2008. – 528 с.
2. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання. – К.: Вища школа, 2005. – 343 с.
3. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Теорія і методика виховання. – К.: Знання 2008. – 415с.
4. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка. – К.: Знання – Прес, 2008. – 418с.
5. Лозова В.І., Троцько В.Г. Теоретичні основи виховання і навчання. – Харків: ОВС, 2012. – 400с.
6. Кукушкин В.С. Введение в педагогическую деятельность: Учебн. пособие. Серия «Педагогическое образование». – Ростов н/Д: Изд. центр «МарТ», 2002. – С. 11-44, 131-146.
7. Максимюк С.П. Педагогіка: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2009. – 670 с.

8. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: Навчальний посібник. – 5-те вид. – К.: Кондор, 2007. – 656 с.
9. Лихачев Б.Т. Педагогіка / Б.Т.Лихачев. – М.: 1999.
10. Мижериков В.А., Ермоленко М.Н. Введение в педагогическую деятельность: Учебн. пособие для студ. пед. учебн. заведений. – М.: Пед. общество России, 2002. – 268 с.
11. Пальчевський С.С. Педагогіка: навчальний посібник. – Друге вид. – К. : Каравела, 2008. – 496 с.
12. Падалка О.С., Нісімчук А.М., Смолюк І.О., Шпак О.Г. Педагогічні технології. Навчальний посібник для вузів. – К.: Вид. “Українська енциклопедія”, 1995.– 253 с.
13. Педагогіка: Підруч. для студ. пед. ін-тів /За ред. Ярмаченка М. Д. – К.: Вища шк., 1986. – 543с.
14. Педагогіка: Навч. посібник /В.М.Галузяк, М.І.Сметанський, В.І.Шахов. – 3-є вид., випр. і доп. – Вінниця: ДП „Державна картографічна фабрика”, 2006. – 400с.
15. Педагогічна майстерність: хрестоматія: навч. посібник для студ. ВПНЗ / за ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища школа, 2006. – 606 с Подласый И.П. Педагогіка / И.П.Подласый. – М.: 2002.
16. Подласый И.П. Педагогіка: 100 вопросов – 100 ответов / И.П.Подласый.– М.: 2004.
17. Приходько А. Де шукати витоки сучасних освітніх технологій /А.Приходько // Рідна школа. – 2005. – №7. – С.52-55.
18. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю / Вибр. твори у 5 томах. – К., 1976. – Т.2. – С. 419-655.
19. Фіцула М.М. Педагогіка: навч. посібник - К.: Академвидав, 2014. – 456 с.
20. Харламов И.Ф. Педагогіка: Учебное пособие. - М.: Юристъ,1997. – 512с.

10.2. Допоміжні джерела

1. Амонашвили Ш.А. Психологические основы педагогики сотрудничества. – К.: Освіта, 1991. – 110 с.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
3. Волкова Н.П. Педагогіка. Навчальний посібник. – К.: ВЦ "Академія", 2003. – 616 с.
4. Ващенко Г.Г. Виховний ідеал / Г.Г.Ващенко. – Полтава: 1994.
5. Вибрані твори: у 5 т. / В.О.Сухомлинський. – К.: 1977.
6. Выбор методов обучения в школе /Под ред. Ю.К.Бабанского. – М.: Педагогіка, 1981.– 176 с.
7. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: Навч. посіб. – К.: ВЦ "Академія", 2006. – 256 с.
8. Макаренко А.С. Педагогічна поема. – К., 1986.
9. Мухіна С.А., Соловійова А.А. Нетрадиційні педагогічні технології у навчанні. – К.: Академія, 2012. – 123 с.
10. Нова українська школа: Порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н.М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
11. Освітні технології: Навч. – метод. посіб. /О.М. Пехота, А.З.Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За заг. ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2001.– 256 с.

10.3. Інтернет-ресурси

1. <http://www.nbuv.gov.ua> – Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського, електронний каталог періодичних видань.
2. <http://www.library.edu-ua.net/id/485/> – Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського НАПН України.

3. <http://vognutyi.ru/lib/> – колекція електронних книг.
4. <https://mon.gov.ua/ua> – Міністерство освіти і науки України – офіційний сайт.
5. <http://enc-dic.com/pedagogics> – педагогічний словник.
6. <http://uk.wikipedia.org/wiki> – Вікіпедія, вільна енциклопедія.
7. http://www.klex.ru/books/age_psychology/diary.rar – електронна бібліотека праць класиків педагогіки.
8. <http://www.npu.edu.ua> (elib@npu.edu.ua) – Електронна бібліотека НПУ імені М.П. Драгоманова
9. <http://www.ukrainians-world.org.ua/ukr/peoples/?letter=%D0%9C> – енциклопедія «Українці в освіті».